

Réti Balázs¹

A szövetséges légi fölény diadala. Pantelleria kapitulációja 1943-ban

[DOI 10.17047/Hadtud.2022.32.E.73](https://doi.org/10.17047/Hadtud.2022.32.E.73)

A Szicíliai-szorosban fekvő Pantelleria szigetét Mussolini a második világháború előtt jelentősen megerősítette. A stratégiai fontosságú sziget ellen 1943-ban a szövetséges légierő három héten át tartó intenzív bombatámadást indított. A sziget védői végül komolyabb ellenállás nélkül kapituláltak. Amerikai vélemény szerint kizárólag a levegőből sikerült térdre kényszeríteni a demoralizált védőket, de a győzelemhez hozzájárult a hatékony tengeri blokád, az ivóvízhiány, a brit flotta ágyútüze, és a partraszállásra készülő angol csapatok látványa is. Pantelleria elfoglalásának igazi jelentősége az, hogy megkönnyítette a Husky-hadművelet sikeres lebonyolítását, és a sziget repülőterének szabad használata nagy segítséget nyújtott a szicíliai partraszállás légi támogatása során. Pantelleria és Szicília viszonylag könnyű elfoglalása végső soron elvezetett az olasz fasiszta rendszer bukásához.

KULCSSZAVAK: Pantelleria, Olaszország, második világháború, szövetséges bombázás, kapituláció

The Triumph of the Allied Air Power. The Capitulation of Pantelleria in 1943

Pantelleria Island situated in the Strait of Sicily was strongly fortified by Mussolini before the Second World War. In 1943 the strategically important island was bombed intensively by the allied air forces for three weeks. The defenders of the island capitulated without serious resistance. According to the American point of view the capitulation was forced exclusively by the air power, but the effective naval blockade, the lack of potable water, the gunfire of the British fleet, and the appearance of the invasion troops also contributed to the victory. The real significance of the occupation of Pantelleria is, that it made Operation Husky carried out more easily, and the free use of the island's airfield helped to support the Sicilian landings. Pantelleria and Sicily were occupied relatively easily, which finally led to the collapse of the Italian fascist regime.

KEYWORDS: *Pantelleria, Italy, Second World War, allied bombing, capitulation*

Pantelleria egy mindössze 83 négyzetkilométer területű vulkanikus eredetű sziget a Szicíliai-szorosban, alig 70 kilométerre Tunéziától és 100 kilométerre az olasz partoktól. Az 1936-os népszámlálás szerint a kopár szigeten 9.806 fő lakott, közülük 5.439-en a fővárosban.² Pantelleria hosszú történelme során csak egyetlen egy alkalommal került a világ figyelmének középpontjába, amikor 1943 júniusában az angolszász hatalmak egy rendkívül intenzív légitámadás-sorozat után elfoglalták a fasiszta Olaszországtól.

A nagy stratégiai jelentőségű szigetet Mussolini már 1926-ban katonai zárt területnek nyilvánította, majd az etiópiai háború nyomán kibontakozó angol-olasz feszültség hatására elkezdődött egy katonai támaszpont kiépítése az addig elhanyagolt szigeten. A fő munkálatok 1935–1939 között zajlottak a céllal, hogy a 190 kilométerre lévő Máltához hasonló jól védett légi és flottabázist hozzanak létre. 1939-re elkészült egy 1.500 méteres kifutópálya

¹ Veszprém, Lovassy László Gimnázium, történelem-földrajz szakos kutatótanár

² A sziget másik két településén Khammában 2.147-en, Scauriban 2.220-an laktak. VIII Censimento Generale della Popolazione, 21 Aprile 1936. Volume II, Fascicolo 91. Provincia di Trapani. Roma, 1937. 10.

Marganánál, amely vadászrepülőket és közepes bombázókat is képes volt indítani. A repülőtér mellett 8-10 méteres vastagságú földréteggel fedett hatalmas hangárt alakítottak ki, amely akár 80 vadászgépet is be tudott fogadni. Pantelleria egyetlen kikötőjében az olasz haditengerészet tengeralattjárói, hidroplánjai és motoros naszádjai számára építettek ki bázist. A sziget partvonala az említett kikötőn kívül teljesen alkalmatlan volt kikötésre és partraszállásra, mindenütt sziklás, meredek partok húzódtak. Körös-körül a tengerpart mentén több mint száz légvédelmi üteget telepítettek, valamint az ellenséges hadihajókkal szemben 12 darab 152 milliméteres löveget helyeztek el.³ A háború kitörésekor a sziget állandó helyőrsége már meghaladta a helybéli lakosság számát. A korabeli sajtóban csak „olasz Gibraltárnak” vagy „kis Máltának” elkeresztelt sziget Itália védelmi rendszerének egyik fontos pontjává vált. A munkálatok befejeztével az olasz propaganda egy erősen túlzó képet alakított ki a „lehorgonyzott, elsüllyeszthetetlen szuper csatahajóról”, Olaszország „bevehetetlen bástyájáról.”⁴

1940. június 10-én Mussolini hadüzenetével a háború elérte a Földközi-tengert. Pantelleria jelentősége azonnal nyilvánvalóvá vált, mivel a Gibraltár és Málta között haladó brit konvojok útvonalán helyezkedett el. A szigetről felszálló olasz repülőgépek és könnyű haditengerészeti erők hatékonyan támadhatták a Máltának utánpótlást szállító angol hajókaravánokat. Érdekes, hogy ennek ellenére az olasz hadvezetőség mennyire kevésbé használta ki Pantelleria offenzív kapacitását, az innen kiinduló támadások alig veszélyeztették Málta nyugatról történő ellátását. 1941-től német támogatással kiépítettek egy megfigyelő radar-rendszert Würzburg és Freya lokátorokkal, emellett új légvédelmi állásokat is létesítettek.⁵ Bár tovább folytatódott a védelmi rendszer megerősítése, a szigeten állomásozó repülőszázadokat fokozatosan visszavonták és átcsoportosították az észak-afrikai hadszíntérre.

Sok gondot tehát nem okozott Mussolini „bevehetetlen” erődszigete a háború első időszakában. Ennek ellenére 1940 szeptemberétől Pantelleria a brit katonai tervezés látóterébe került. Churchill ekkor kérte fel Roger Keyes (1872–1945) tengernagyot, hogy dolgozza ki a sziget elleni támadó hadműveletet.⁶ Keyes a Workshop fedőnevű terv végrehajtását azzal indokolta, hogy a sziget repülőtere alkalmas a Szicíliai-szoroson áthaladó brit hajózási útvonal védelmére, innen kiindulva a Királyi Légierő bombázói hatékonyan támadhatják Szicíliát és Szardíniát, valamint a Líbiába utánpótlást szállító olasz konvojokat.⁷ A terv szerint egy Gibraltárról Máltára tartó konvoj részeként három *Glen*-osztályú partraszállító hajó 5.000

³ 1943 tavaszán Pantellerián 10 darab 90 mm-es, 72 darab 76 mm-es légvédelmi ágyú volt. McEniry, Robert F.: The WWII Bombing of Pantelleria Island: A Test of Air Power. <https://warfarehistorynetwork.com/daily/wwii/the-wwii-bombing-of-pantelleria-island-a-test-of-air-power/> (Letöltés ideje: 2018. október 1.)

⁴ Joseph, Frank: Mussolini's War. Fascist Italy's Military Struggles from Africa and Western Europe to the Mediterranean and the Soviet Union, 1935–1945. Solihull, Helion and Company, 2010. 166.

⁵ A radarállomásokat és a légvédelmi ütegeket 600 német katona kezelte. McEniry, Robert F. 2017.

⁶ Churchill, Winston S.: The Second World War. The Grand Alliance. New York, Houghton Mifflin, 1949. 57.

⁷ Playfair, I. S. O.: The Mediterranean and the Middle East. Volume I. The Early Successes Against Italy, to May 1941. London, H. M.S. O., 1954. 308.

speciálisan kiképzett kommandóست szállított volna a sziget közelébe, és egy éjszakai váratlan rajtaütés keretében megadásra kényszeríthette a helyőrséget.⁸

Churchill kezdettől fogva lelkesedett az ötletért, ezért 1940 novemberében felkérte a brit földköz-tengeri flotta parancsnokát Andrew Browne Cunningham (1883–1963) admirálist, hogy alkosson véleményt az akcióról.⁹ Cunningham tudta, hogy nem okozhat különösebb gondot az olasz helyőrség megadásra kényszerítése. Mégis kezdettől fogva ellenezte a sziget elfoglalását, mert az erőforrások az adott időben elégtelenek voltak egy új bázis tartós ellátására és fenntartására. Számolni kellett a brit helyőrség mellett a civil olasz lakosság élelmezésének problémájával is. A sziget kikötője túl kicsi volt ahhoz, hogy a brit hadiflotta nagyobb egységei használhassák. Ráadásul a Royal Navy számára már így is óriási nehézséget okozott, hogy konvojokkal lássa el Máltát, illetve a sivatagban küzdő 8. hadsereget. A Workshop helyett alternatívaként Cunningham az Égei-tengeren lévő olasz Dodekaneszosz-szigetek ellen kívánta bevetni a Pantelleriára szánt egységeket.¹⁰

A brit vezérkar többi tagja sem támogatta az elképzelést, ennek ellenére Churchill makacsul ragaszkodott a végrehajtáshoz. A miniszterelnök szerint minél előbb végre kell hajtani a támadást, mielőtt a németek fészkelik be magukat a szigetre.¹¹ A Workshopnak végül is az adta meg a kegyelemdőfést, hogy a Luftwaffe nagy erővel megjelent Szicíliában, komoly veszteségeket okozva mind a tengerszoros brit hajózásának, mind Máltának. Churchill nagy bánatára 1941. január 20-án a brit Védelmi Tanács a német beavatkozásra hivatkozva felfüggesztett minden tervezést Pantelleriával kapcsolatban.¹² Churchill utólag az emlékirataiban is kitért arra, hogy a sziget birtoklása esetén jóval kisebb áldozatokkal lehetett volna ellátni Máltát 1941–1942 folyamán, és hatékonyabban támadhatták volna a tengelyhatalmak Tripoliba tartó utánpótlási vonalait.¹³

A sziget ezt követően egészen 1943 tavaszáig lekerült a szövetséges hadvezetés napirendjéről. Az olasz légierő továbbra sem használta fel nagy hatékonysággal a Máltát ellátó angol hajók ellen, bár Tunézia 1942. novemberi német-olasz megszállása során Pantelleria repülőtere nagy szolgálatot tett a tengelyhatalmak erőinek.

Az amerikai vezérkar 1943 februárjában vetette fel először a kis olasz sziget megszállásának ötletét, hogy megfelelő, vadászgépek által használható repülőteret szerezzenek a Szicília elleni támadáshoz.¹⁴ A Tuniszért folyó harcok utolsó fázisában Dwight David Eisenhower (1890–1969) tábornok, az Észak-Afrikában harcoló szövetséges csapatok főparancsnoka is úgy vélte, hogy az „olasz Gibraltar” megszerzése nélkül nem hajtható végre sikeresen a szicíliai partraszállás. Pantelleriát nélkülözhetetlennek tartotta a Husky-hadművelet végrehajtásához, mert a viszonylag kis hatótávolságú szövetséges vadászgépek innen felszállva megfelelő légi fedezetet nyújthattak a partraszálló erőknek.¹⁵

⁸ Roskill, Stephen: Churchill and the Admirals. Barnsley, Pen and Sword, 2004. 171–172.

⁹ Churchill, Winston S. 1949. 57–59.

¹⁰ Cunningham, A. B.: A Sailor's Odyssey. New York, 1951. 290–291.

¹¹ Churchill, Winston S. 1949. 58.

¹² Playfair, I. S. O. 1954. 325.

¹³ Churchill, Winston S. 1949. 59.

¹⁴ Wolk, Herman S.: Pantelleria, 1943. *Air Force Magazine*, June 2002. 65.

¹⁵ Eisenhower, Dwight D.: Keresztes háború Európában. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1982. 164.

Nyilvánvaló volt, hogy a sziget felszíne teljesen alkalmatlan az ejtőernyős csapatok bevetésére, emellett a sziklás tengerpart csak az egyetlen kikötőnél kínált lehetőséget partraszállásra.¹⁶ Eisenhower mindenképpen kímélni kívánta a szárazföldi csapatokat, ezért elsősorban az ekkorra már hatalmasra növekedett angolszász légi fölény felhasználásával kívánta térdre kényszeríteni a helyőrséget. Churchill teljes mértékben egyetértett az amerikai tábormokkal, szerinte a hadművelet egy nagyon hasznos tapasztalatszerzés lehet arra, hogy a partvédelmi erőket mennyire lehet semlegesíteni légitámadásokkal.¹⁷ Eisenhower 1943. május 9-én adott utasítást a Pantelleria elleni akció kidolgozására, majd május 13-án megszületett a Corkscrew fedőnévre keresztelt hadműveleti terv, amely az első kísérlet volt arra, hogy egy jól megerősített támaszpontot döntően légi bombázás által foglaljanak el.¹⁸

Az angolszász hadvezetőség által Hobgoblin (Kobold) névre keresztelt Pantelleria védelmi rendszerét elsődlegesen az amerikai légierő felhasználásával kívánták feltörni. Arthur Tedder (1890-1967) brit repülő főmarsall, a földközi tengeri szövetséges légi erők parancsnoka, és Carl Andrew Spaatz (1891–1974) amerikai tábormok, a szövetséges északnyugat afrikai légierő parancsnoka lelkesen támogatták a tervet.¹⁹ Kevésbé volt optimista a Pantelleria megszállására elkülönített brit 1. hadosztály vezetője, Walter Clutterbuck (1894–1987) vezérőrnagy, aki kezdetben nagy veszteségekkel számolt a partraszállás során. A hadművelet haditengerészeti biztosításáért a brit Rhoderick Robert McGrigor (1893–1959) ellentengernagy volt felelős.²⁰

1943 májusában az olasz hadsereg mintegy 7.400 katonája tartózkodott a szigeten, ehhez jött még az olasz légierő személyzete, valamint a német alakulatok katonái. Összesen a tengelyhatalmak közel 12.000 katonája védte Pantelleriát, parancsnokuk Gino Pavesi (1888–1960) altengernagy volt. A helyőrség többségének semmiféle harci tapasztalata nem volt, a harci morál ekkor már rendkívül alacsonyra süllyedt. Nehezítette a védők helyzetét, hogy Pantellerián mindössze három természetes forrás fakadt, így az ivóvízellátást részben Szicíliából kellett megoldani. 1943 januárja óta alig érkezett utánpótlás, a szövetséges tengeri és légi erők egyre jobban elzárták az anyaországtól a szigetet. Az olasz hadvezetőség nagy hibát követett el, amikor elmulasztotta a közel 10.000 fős civil lakosság evakuálását, a polgári személyek ellátásának terhe tovább nehezítette a helyzetet.²¹

A Corkscrew végrehajtására több mint 1.000 repülőgépet gyűjtöttek össze a szövetségesek, ebből 864 amerikai volt. Spaatz irányítása alá rendelték 192 darab B-17-es (Flying Fortress) nehézbombázót, 285 darab B-25 (Mitchell) és B-26 (Marauder) közepes bombázót, 57 darab A-20 (Havoc) könnyűbombázót, valamint 300 darab P-38 (Lightning) és P-40 (Warhawk) vadászgépet. Érdekesség, hogy itt esett át a tűzkeresztségen az amerikai légierő 99. vadászrepülő százada, amely teljesen afroamerikai pilótákból állt. Az alabamai Tuskegee-ben kiképzett légi személyzet P-40-es vadászgépekkel repült, és először Pantelleria

¹⁶ Eisenhower, Dwight D. 1982. 164.

¹⁷ Churchill, Winston S. : The Second World War. The Grand Alliance. New York, Houghton Mifflin, 1950. 818.

¹⁸ Wolk, Herman S. 2002. 65.

¹⁹ Eisenhower, Dwight D. 1982. 165.

²⁰ Morison Samuel Eliot: Operations in North African Waters, October 1942-June 1943. Chicago, University of Illinois Press, 2001. 277.

²¹ Joseph, Frank 2010. 167.

felett vett részt német gépekkel vívott légi harcban.²² A Brit Nemzetközösség hozzájárulása a hadművelethez a Royal Air Force és a dél-afrikai légierő 4 század Wellington közepes bombázójából, 4 század Boston/A-20 könnyűbombázójából, 2 század Baltimore könnyűbombázójából, valamint Hurricane vadászgépekből állt.²³ E hatalmas légi összpontosítás mellett felvonult a brit *Orion*, *Penelope*, *Newfoundland*, *Aurora*, *Eurylaus* cirkáló, és 12 romboló is.²⁴

A szisztematikus légitámadások május 18-án kezdődtek el könnyű és közepes bombázókkal.²⁵ E napon 42 darab B-25-ös, 44 darab B-26-os bombázó, valamint 91 darab amerikai vadászgép intézett összehangolt támadást a sziget ellen.²⁶ Az első szakaszban főleg a pantelleriai kikötőt és a marghanai repülőteret vették célba. A Royal Navy hadihajói eközben szoros blokád alá vonták a szigetet, így gyakorlatilag teljesen elvágták Olaszországtól. Május végére teljesen felszámolták a tengelyhatalmak itt állomásozó légi erejét, így június 1-től megnyílt a lehetőség az amerikai nehézbombázók bevetésére. Június 6-ig összesen 1.300 tonna bombát szórtak le az említett célpontokra. Ezt követően intenzívebb szakaszba érkezett a támadás. Fokozatosan növekedett a bevetett repülőgépek száma, miközben egyre inkább a partvédelmi és légvédelmi ütegek váltak célponttá. A fokozódó nyomást jelezte, hogy június 5-én még csak 231 tonna, június 7-én 600 tonna, június 8-án 700 tonna, június 9-én pedig már 822 tonna bombát szórtak a védelmi állásokra. A légi offenzíva csúcspontja kétségtelenül június 10-e volt, amikor egyszerre 1.100 repülőgép támadta a szigetet, összesen 1.571 tonna bombát ledobva. A Corkscrew keretében 5.285 bevetés során végül 6.313 tonna bomba hullott az apró Pantelleriára.²⁷

A szövetséges légierő viszonylag gyenge ellenállással találkozott, az olasz légvédelem szinte teljesen hatástalanul igyekezett megakadályozni a szövetséges gépek tevékenységét. Komolyabb problémát jelentett a Luftwaffe és a Regia Aeronautica beavatkozása. Szicíliában az olaszok 97, a németek 267 vadászgépet összpontosítottak, emellett Szardinián, Korzikán és Dél-Olaszországban további 543 géppel lehetett számolni. A tengelyhatalmak pilótái igyekeztek megzavarni a szövetséges bombázókat, de az angolszász légi fölény nagyon hamar kibontakozott. Az olasz Macchi 200-as, 202-es és 205-ös, valamint a német Messerschmitt 109-es és Focke-Wulf 190-es vadászként ugyan érzékeny veszteségeket okoztak a szövetségeseknek, de jóval nagyobb saját áldozat árán. Pantelleria felett körülbelül 250 német és olasz gépet vetettek be, ezek közül 57 pusztult el, miközben a szövetségesek csak 43 gépet vesztek el.²⁸ Ezt a kedvezőtlen arányt a tengelyhatalmak nem engedhették meg maguknak, ezért inkább csökkentették a bevetések számát. Az olasz légierő éjszakai repülések keretében folyamatosan szállított utánpótlást a szigetre, illetve a visszaúton menekített ki sebesülteket.

²² Wolk, Herman S. 2002. 66.

²³ McEnry, Robert 2017.

²⁴ Rohwer, Jürgen-Hümmelchen, Gerhard: Chronology of the War at Sea, 1939–1945. Volume II: 1943–1945. London, Ian Allan, 1974. 328.

²⁵ A Corkscrew-hadművelet részleteiről bővebben: Rodgers, Edith, C.: The Reduction of Pantelleria and Adjacent Islands, 8 May–14 June 1943. *Army Air Forces Historical Studies*. No. 52, 1947.

²⁶ Wolk, Herman S. 2002. 67.

²⁷ Wolk, Herman S. 2002. 64–68.

²⁸ Joseph, Frank 2010. 168.

Ez május 29 után nagyon kockázatosná vált, mivel inentől kezdve az amerikaiak ejtőernyővel ledobott világító rakéták segítségével éjszaka is támadtak.²⁹

Az olasz hadiflotta tett pár kétségbeesett kísérletet a blokádtörésére, de nem sok sikerrel. Éjszakánként kisebb szállítóhajók érték el a szigetet, a visszaúton elszállítva a mintegy ezerfőnyi német katonaság nagy részét.³⁰ A tengeren történő ellátás egyre nehezebbé vált, miután a Royal Navy aktívan beavatkozott a küzdelembe. Május 31-től ismétlődően ágyúzták brit cirkálók és rombolók a sziget védelmi létesítményeit. Június 1-én a *Penelope* cirkálót eltalálták az olasz partvédelmi ágyúk, de ezt az esetet leszámítva a brit hajótűzéség háborítatlanul rombolta Pantelleriát.³¹ Június 9-én az *Aurora* cirkálón Cunningham admirális és Eisenhower tábornok személyesen is megszemlélték a tengeri ágyúzás és a légi bombázás hatékonyságát. Ez volt a legnagyobb méretű tengeri támadás Pantelleria ellen. Az említett hadihajón kívül részt vett benne az *Orion*, *Penelope*, *Newfoundland* és az *Eurylaus* cirkáló, valamint nyolc romboló és nyolc motoros torpedónaszád.³² A gyenge és szórványos ellenséges tüzet látva mindketten arra a megállapításra jutottak, hogy egy kisebb szárazföldi erővel már ekkor el lehetett volna foglalni a szigetet.³³

Az éjjel-nappal tartó bombázás rendkívül megviselte a helyőrséget és az óvóhelyekre menekült civil lakosságot. A nappal keletkező károkat éjszaka igyekeztek helyreállítani, de június folyamán már ez is lehetetlenné vált. Az utakat, telefonvonalakat, kórházakat elpusztították, súlyos károk érték a létfontosságú vízforrásokat is. A helyőrségre demoralizáló hatású volt a német csapatok kivonása is, miután az amerikai vadászgépek kiiktatták a radarállomásokat. A szövetséges légierő június 8-án és 10-én szórt le megadásra felszólító röplapokat, amelyeket Pavesi altengernagy ekkor még figyelmen kívül hagyott.³⁴

Pantelleria ostroma nagy publicitást kapott mindkét háborús fél sajtójában. A római magyar királyi követség ideiglenes ügyvivője, Papp Gábor követségi tanácsos 1943. június 9-i keltezésű, Kállay Miklós miniszterelnöknek írt helyzetjelentésében bemutatta a sziget elleni kombinált repülő-és flottatámadást. Az ügyvivő hangsúlyozta, hogy Pantelleria milyen fontos szerepet játszott korábban a Szicíliai-szoros elaknásításában, mint tengeralattjáró támaszpont pedig erősen zavarta az angolszász hajókaravánok áthaladását. Ez a helyzet a szövetséges légi és tengeri fölény miatt azonban megszűnt, a szigettel gyakorlatilag leállt a hajóforgalom. Az utánpótlás szállítása éjszakánként az olasz repülőgépekre hárult, amelyek ejtőernyőkön dobták le még a vízzel teli hordókat is. Papp Gábor az olasz sajtóra hivatkozva állította, hogy Pantelleria mindezek ellenére érzékeny veszteséget okoz a szövetséges légi erőknek, és tovább dacol a túlerővel a kapitulációra felszólító ismételt üzenetek ellenére is.³⁵

²⁹ Joseph, Frank 2010. 167.

³⁰ Joseph, Frank 2010. 168.

³¹ Rohwer, Jürgen-Hümmelchen, Gerhard 1974. 328.

³² A következő rombolók vettek részt a támadásban: *Whaddon*, *Troubridge*, *Tartar*, *Nubian*, *Jervis*, *Laforey*, *Lookout*, *Loyal*. Rodgers, Edith, C. 1947. 33–34.

³³ Churchill személyesen kívánta megszemlélni a brit hadihajók támadását, Cunningham és Eisenhower csak nagy nehézségek árán beszéltek le a kockázatosnak tartott tervről. Cunningham, A. B. 1951. 542–543.

³⁴ Morison Samuel Eliot 2001. 278.

³⁵ MNL, K 63, 221.cs. 1943. 23/1/a. Róma, 1943. június 9. „Helyzetjelentés. Feszült várakozások. Pantelleria elleni kombinált légi és flottatámadások. Olasz állásfoglalás a félsziget elleni kíméletlen légi háború ellen. A félszigetvédelmi lehetősége. Mussolini betegsége.” Papp Gábor követségi tanácsos, ideiglenes ügyvivő jelentése Kállay Miklós miniszterelnöknek (115/pol.-1943)

Június 10-én este indult el a tunéziai Sousse-ból és Sfaxból három konvojjal a brit 1. hadosztály. Az öt cirkálóból, nyolc rombolóból és egy ágyúnaszádból álló flottakíséretet McGrigor ellentengernagy biztosította, aki a *Largs* hadihajóról vezényelte a hadmozdulatot. A Porto Pantelleriánál tervezett partraszállás fedezésére északon amerikai torpedónaszádok vonultak fel, hogy megghiúsítsák a gyors német E-hajók (motoros naszádok) esetleges beavatkozási kísérleteit. A felvonuló szövetséges hajóraj június 11-én hajnalban közelítette meg a kikötőt, majd felkészültek a partaszállásra. A hadműveletet alig zavarta meg néhány Focke Wulf 190-es német repülő, ezeket a szövetséges vadászok gyorsan elkergették. Az olasz partvédelmi ágyúk szórványosan tüzeltek, jelezve, hogy még mindig működőképesek a három hete tartó heves bombázás ellenére. A brit hajótűzéség azonban könnyen elhallgattatta az amúgy gyenge ellenállást. A partraszállító hajók már megközelítették a romos kikötőt, amikor 11 órakor fehér zászló jelent meg a repülőtéren.³⁶

Pavesi admirális ezt megelőzően személyesen táviratozott Rómába, hogy tekintettel a civil lakosság szenvedéseire, illetve a vízhiányra, engedélyezze a fegyverletételt. Mussolini megadta az engedélyt, így Pavesi mikrofonon jelezte a megadási szándékot a tengeren közeledő briteknek.³⁷ Clutterbuck vezérőrnagy a hivatalos kapitulációs okiratot az egyébként sértetlen földalatti hangárban 17 óra 30 perckor írta alá. Churchill korábban egyértelműen alábecsülte a sziget védelmére összpontosított helyőrség létszámát. Úgy vélte, hogy maximum 3.000 olasz tartózkodhatott Pantellerián, ebben annyira biztos volt, hogy fogadást kötött Eisenhower tábornokkal, miszerint minden e szám feletti hadifogolyért 5 centet fizet.³⁸ Végül a brit miniszterelnök legalább 400 dollárt kellett kifizetnie, mivel a kapituláció során 11.121 olasz és 78 német adta meg magát.³⁹ A sziget elfoglalása tehát ellenállás nélkül következett be, a partraszálló angol katonák egyetlen vesztesége egy szerencsétlen tizedes volt, akit fejbe rúgott egy öszvér.

Pantelleria elestével kapcsolatban máig tartó vita alakult ki. A tengelyhatalmak sajtója a bevehetetlennek tartott szigeterőd elestét a kétségtelen túlerő mellett egyértelműen a kibírhatatlan vízhiánnyal magyarázta. Ezt a nézetet visszhangozta a római magyar külképviselet 1943. június 16-ai jelentése is. Papp Gábor szerint a légi támadások elpusztították a forrásokat és a vízgyűjtő medencéket. Az olasz közvélemény előtt általánosan terjesztett vélemény volt, hogy Pantelleriát nem az ellenséges fegyverek, hanem a forró nyári napokban elviselhetetlen vízhiány kényszerítette megadásra. Az ideiglenes ügyvivő jelezte, hogy célszerűbb lett volna decentralizáltan elhelyezni a ciszternákat, és sziklába vájt kavernákban tárolni az ivóvizet.⁴⁰

Ezzel szemben Cunningham tengernagy tagadta, hogy a vízhiány okozta a harc nélküli megadást. Szerinte a tunéziai vereséget követően az olasz helyőrség már nem akart többé

³⁶ Morison Samuel Eliot 2001. 278–279.

³⁷ Joseph, Frank 2010. 169.

³⁸ Eisenhower, Dwight D. 1982. 166.

³⁹ Wolk, Herman S. 2002. 68.

⁴⁰ MNL, K 63, 221.cs. 1943. 23/1/a. Róma, 1943. június 16. „Roosevelt üzenete az olasz néphez. Pantelleria és Lampedusa kapitulációja.” Papp Gábor követségi tanácsos, ideiglenes ügyvivő jelentése Kállay Miklós miniszterelnöknek (120/pol.-1943).

küzdeni, a kapituláció fő oka az alacsony harci morál volt.⁴¹ Az amerikaiak a hangsúlyt a megsemmisítő erejű légitámadásokra helyezték, nem véletlenül, hiszen a szigetet támadó repülőgépek négyötöde, a ledobott bombák 90 százaléka amerikai volt. Az utolsó napokban már olyan mennyiségben vetették be a bombázókat, hogy egymást zavarták, és kénytelenek voltak a sziget körül keringeni, míg a korábbi hullám befejezi a támadást. Több mint 26.000 bombát dobtak a szigetre, Pantelleria városában egyetlen ép ház sem maradt, a repülőteret hatalmas kráterek tették használhatatlanná. A hátrahagyott 84 olasz és német vadászgép többsége megsemmisült, csak néhány menekült meg a fedett hangárban.⁴² A légierő felsőbbségét hirdető angolszász katonai vezetők Pantelleria elfoglalásával egy új kor kezdetét vélték felfedezni a háborúk történetében. Az amerikaiak szerint ez volt az első eset a történelemben, hogy egy légierő megadásra kényszerített egy erősen megerősített ellenséges területet, még mielőtt a szárazföldi erők megjelentek.⁴³

McGrigor ellentengernagy kétségbe vonta a légi erők kizárólagos szerepét a kapitulációban. Szerinte a brit hadiflotta ágyútüze, valamint az éppen part felé közeledő 1. hadosztály partraszállító hajóinak látványa kényszerítette megadásra a helyőrséget. A fehér zászló akkor jelent meg, amikor éppen teljes szünet állt be a bombázásban.⁴⁴

A légi támadások hatékonyságával kapcsolatban érdekes Solly Zuckerman brit biológus jelentése.⁴⁵ Zuckermant Tedder kérte fel, hogy a Corkscrew hadművelet eredményét olyan szempontból vizsgálja meg, hogy az erőfeszítések mennyire álltak arányban az eredménnyel. A brit tudós megkapott minden légi felderítési fotót és titkosszolgálati információt Pantelleria támadás előtti állapotáról, és a partraszálló csapatokkal érkezve személyesen vizsgálta meg a bombázás hatásait. Jelentésében elismerte a pusztítás nagy mértékét, de ugyanakkor rávilágított a kijelölt célpontok elleni tényleges találatok kis számára. Az alacsony hatékonyságot jelezte, hogy a 80 általa vizsgált légvédelmi állásból mindösszesen 10 vált használhatatlanná, másik 33 csak megsérült. A ledobott bombák elképesztően magas arányban az ütegek 100 méteres sugarán kívül hullott le. A nehézbombázók esetében 96,7 százalék, a közepes bombázók esetében 93,6 százalék vétette el ilyen nagy mértékben a kijelölt objektumokat. Ugyanakkor a célt tévesztett bombák megsemmisítették a központi parancsnoksághoz vezető telefonvonalakat, így az partvédelmi és légvédelmi ütegek tüzét nem lehetett összehangolni. Zuckerman szerint a helyőrség veszteségei rendkívül alacsonyak voltak, a halottak számát 100 és 200 közé becsülte, a sebesültek száma sem haladta meg a 200 főt. Az olasz források mindössze 56 halottról és 116 sebesültről számoltak be.⁴⁶ Az alacsony személyi veszteség azzal magyarázható, hogy az ütegek személyzete gyakran elmenekült a szolgálati helyéről a támadások alatt, illetve a beásott óvóhelyeken és a nagy hangárban talált menedéket. A civil lakosság is elhagyta eredeti lakóhelyét, és főleg a sziget belső hegyeiben, a földalatti hangárban, illetve a déli tengerpart kevésbé támadott területein lelt biztonságot.

⁴¹ Cunningham, A. B. 1951. 543.

⁴² Rodgers, Edith, C. 1947. 99-100.

⁴³ Rankin, Nicholas: Ian Fleming's Commandos. The Story of the Legendary 30 Assault Unit. Oxford, Oxford University Press, 2011. 173.

⁴⁴ Morison Samuel Eliot 2001. 281.

⁴⁵ Rankin, Nicholas 2011. 171-174.

⁴⁶ Joseph, Frank 2010. 169.

Zuckerman úgy vélte, hogy a gyors kapituláció talán legfontosabb oka a helyőrség és a civil lakosság moráljának sikeres megtörése volt.⁴⁷ A sziget védelmi rendszerét nem tudták tökéletesen megbénítani, a partraszállás napján is működő partvédelmi ágyúk megfelelő kezekben jelentős veszteségeket okozhattak volna. Valószínűleg egy sokkal elszántabb és motiváltabb német haderő komolyan megnehezítette volna a partraszállást. Tartós ellenállásról persze ilyen esetben sem lehetett volna szó, mivel a lőszer-és ivóvízkészletek kimerülése pár nap alatt elkerülhetlenné tette a kapitulációt.

A hatalmas mennyiségű ledobott bomba viszonylag kis határfokú felhasználása mellett még egy kritika érte a hadműveletet. A több mint három hétig tartó ostrom elegendő időt adott a tengelyhatalmak hadvezetőségének, hogy jelentősen megerősítsék a Szicíliában állomásozó csapataikat. Éppen ebben az időben áshatta be magát szigeten a német Hermann Göring páncélos hadosztály, és ez a későbbiekben megnehezítve a Husky-hadművelet kivitelezését. Omar Bradley (1893-1981) tábornok szerint Pantelleria elfoglalására elfecsérelt idő rengeteg amerikai életébe került a későbbi szicíliai és olaszországi harcokban.⁴⁸

A kapitulációt követően azonnal megindult a hadifoglyok átszállítása Tunéziába. A brit 1. hadosztály egységeit június 14-től visszaszállították Sousse-ba, mindössze egy zászlóalj maradt vissza helyőrségnek Auby Strickland (1895-1969) tábornok parancsnoksága alatt.⁴⁹ Az alaposan megrongált kifutópálya helyreállítása a frissen felállított 2690. Air Base Command alakulataira hárult. Az amerikai műszakiak olyan hatékonysággal dolgoztak, hogy június 26-án már Pantelleriára települhetett a 33. vadászrepülő harccsoport. A szicíliai invázió napján az innen felszálló P-40-es vadászgépek fedezték sikerrel a Licatánál partraszálló amerikai erőket.⁵⁰

Pantelleria elfoglalásával még nem értek véget a hadműveletek a Szicíliai-szorosban. Alig 150 kilométerre délre helyezkedtek el a Pelagie-szigetek, amelynek három tagján Lampedusán, Linosán és Lampionén kisebb olasz helyőrségek állomásoztak. A legfontosabb és legnagyobb Lampedusát korábban német gyors naszádok használták, és 1943 tavaszára több mint 4000 olasz katonával erősítették meg. A szigetet június 11-én és 12-én heves légitámadások érték, miközben az *Orion*, *Penelope*, *Newfoundland* cirkálók és hat romboló ágyúzta a tenger felől.⁵¹

A helyőrség harci morálját jellemzi az a történet, amely szerint egy Sydney Cohen nevű brit pilótának adta meg magát a sziget. Cohen felderítő repülésen vett részt Lampedusa felett Swordfish típusú kétfedelű gépével, amikor üzemanyaghiány miatt kényszerleszállást kellett végrehajtania. A brit pilóta azt feltételezte, hogy azonnal fogságba kerül, de az olasz helyőrség tisztjei amint meglátták, nyomban felajánlották neki az egész sziget megadását.⁵² Az olaszok készségesen megtankolták a meglepett pilóta repülőjét, Cohen pedig felszállt, hogy megvigye a hírt a szövetséges parancsnokságnak. A kissé mulatságos eset annyira felkeltette a korabeli angolszász közvélemény érdeklődését, hogy 1944-ben nagy sikerű

⁴⁷ Rankin, Nicholas 2011. 174.

⁴⁸ Joseph, Frank 2010. 169.

⁴⁹ Rodgers, Edith, C. 1947. 90.

⁵⁰ Rodgers, Edith, C. 1947. 48.

⁵¹ Rohwer, Jürgen-Hümmelchen, Gerhard 1974. 328.

⁵² Rodgers, Edith, C. 1947. 55.

színdarab készült belőle „King of Lampedusa” címmel. A sziget hivatalosan június 12-én este kapitulált, összesen 4.000 katona és 3.000 civil adta meg magát a Coldstream gárdaezred alakulatai előtt.⁵³

A jóval kisebb Linosát a *Newfoundland* cirkáló, valamint a *Troubridge* és *Nubian* rombolók közelítették meg. Június 13-án a mindössze 140 fős olasz helyőrség minden ellenállás nélkül tette le a fegyvert. Másnap az apró Lampione szigetét szállta meg egy *Troubridge*-ről érkező tengerész-különítmény. A sziget teljesen lakatlan volt, mert a világítótorony őre nem várta meg a fogságba esést, és korábban távozott.⁵⁴

1943 júniusának közepére sikerült megtisztítania a Szicíliai-szorost a szövetségeseknek, Mussolini előretolt védelmi bástyái sorra elestek. A fasiszta propaganda által korábban bevezetetlennek hirdetett Pantelleria megszerzése nem okozott nagy kihívást az angol-amerikai hadvezetésnek. Olaszország hadereje lehangoló teljesítményt nyújtott az anyaország részének tekintett szigetek védelmében. A csekély ellenállás jelezte, hogy az olasz katonák mennyire belefáradtak az elveszettnek tekintett háborúba. A hatalmas ellenséges túlerő mellett leginkább a harci morál elképesztően alacsony szintje vezetett az egymást követő megalázó kapitulációkhoz. A korabeli amerikai vélemény szerint kizárólag a levegőből sikerült térdre kényszeríteni a demoralizált védőket, de a győzelemhez hozzájárult a hatékony tengeri blokád, az ivóvízhiány, a brit flotta ágyútüze, és a partraszállásra készülő angol csapatok látványa is. Pantelleria elfoglalásának igazi jelentősége az, hogy megkönnyítette a Husky-hadművelet sikeres lebonyolítását, és a sziget repülőterének szabad használata nagy szolgálatot tett a szicíliai partraszállás légi támogatása során. A Pantellerián és a Szicíliában elszenvedett megalázó katonai kudarcok vezettek el végül Mussolini fasiszta rendszerének bukásához és az olasz fegyverszünethez.

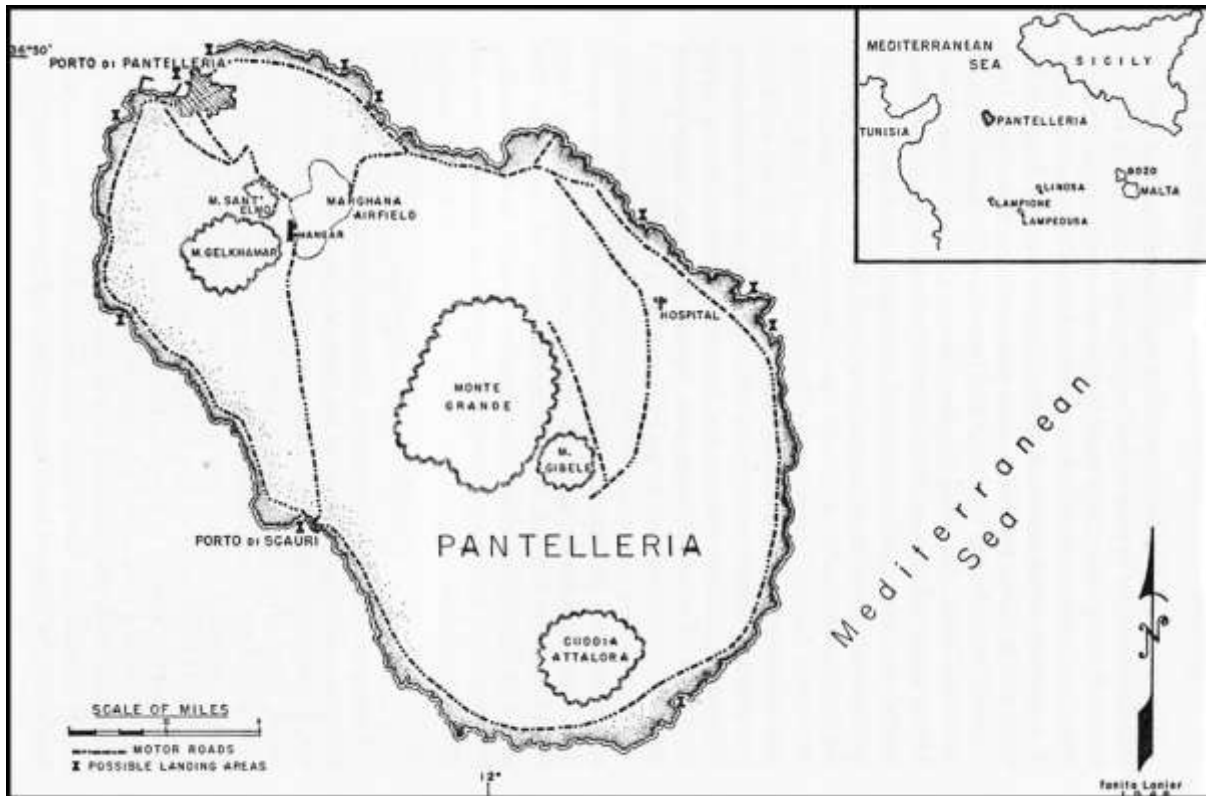
⁵³ Morison Samuel Eliot 2001. 281.

⁵⁴ Rodgers, Edith, C. 1947. 56.

1. ábra: A Szicíliai-szoros térképe

(Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_islands_of_Italy (letöltés ideje: 2018. október 24))

2. ábra: Pantelleria térképe 1943-ban

Forrás: <http://www.sarahsundin.com/today-in-world-war-ii-history-june-12-1943> (Letöltés ideje: 2018. október 24)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Churchill, Winston S. : The Second World War. Their Finest Hour. New York, Houghton Mifflin, 1949.
- Churchill, Winston S. : The Second World War. The Grand Alliance. New York, Houghton Mifflin, 1950.
- Cunningham, A. B: A Sailor's Odyssey. New York, 1951.
- Eisenhower, Dwight D.: Keresztes háború Európában. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1982.
- Joseph, Frank: Mussolini's War. Fascist Italy's Military Struggles from Africa and Western Europe to the Mediterranean and the Soviet Union, 1935–1945. Solihull, Helion and Company, 2010.
- MNL, K 63, 221.cs. 1943. 23/1/a. Róma, 1943. június 9. „Helyzetjelentés. Feszült várakozások. Pantelleria elleni kombinált légi és flottatámadások. Olasz állásfoglalás a félsziget elleni kíméletlen légi háború ellen. A félszigetvédelmi lehetősége. Mussolini betegsége.” Papp Gábor követségi tanácsos, ideiglenes ügyvivő jelentése Kállay Miklós miniszterelnöknek (115/pol.-1943).
- MNL, K 63, 221.cs. 1943. 23/1/a. Róma, 1943. június 16. „Roosevelt üzenete az olasz néphez. Pantelleria és Lampedusa kapitulációja.” Papp Gábor követségi tanácsos, ideiglenes ügyvivő jelentése Kállay Miklós miniszterelnöknek (120/pol.-1943).

- McEniry, Robert F.: The WWII Bombing of Pantelleria Island: A Test of Air Power. <https://warfarehistorynetwork.com/daily/wwii/the-wwii-bombing-of-pantelleria-island-a-test-of-air-power/> (letöltés ideje: 2018. október 1.)
- Morison Samuel Eliot: Operations in North African Waters, October 1942-June 1943. Chicago, University of Illinois Press, 2001.
- Playfair, I. S. O.: The Mediterranean and the Middle East. Volume I. The Early Successes Against Italy, to May 1941. London, H. M.S.O., 1954.
- Rankin, Nicholas: Ian Fleming's Commandos. The Story of the Legendary 30 Assault Unit. Oxford, Oxford University Press, 2011.
- Rodgers, Edith, C.: The Reduction of Pantelleria and Adjacent Islands, 8 May-14 June 1943. *Army Air Forces Historical Studies*. No. 52, 1947.
- Rohwer, Jürgen-Hümmelchen, Gerhard: Chronology of the War at Sea, 1939–1945. Volume II: 1943–1945. London, Ian Allan, 1974.
- Roskill, Stephen: Churchill and the Admirals. Barnsley, Pen and Sword, 2004.
- VIII Censimento Generale della Popolazione, 21 Aprile 1936. Volume II, Fascicolo 91. Provincia di Trapani. Roma, 1937.
- Wolk, Herman S.: Pantelleria, 1943. *Air Force Magazine*, June 2002. 64–68.